

परिशिष्ट १ अध्ययनमा सहभागिता

स्थलगत अध्ययनमा सहभागी संस्थाको नाम	अध्ययन गरिएको जिल्ला
मार्टिन चौतारी	कास्की र काठमाडौं
एक्सन एड नेपाल	चितवन
पूर्वाञ्चल क्षेत्रीय सहभागीमूलक कार्यसमूह	मोरङ
मानव अधिकार सचेतना तथा विकास केन्द्र	दोलखा
पर्यावरण, कृषि तथा ग्रामीण विकास समाज	दोलखा
धनुषा सेवा समाज	धनुषा
शरद समाज	कर्णालवस्तु
दिगो तथा न्यायोचित विकास प्रतिष्ठान	जुम्ला

परिशिष्ट २ आर्थिक स्थितिको आधारमा घरपरिवारको वर्गीकरणको तरिका

सहभागितात्मक आर्थिक वर्गीकरणको विधि अपनाएर छानिएका वडा (ग्रामीण क्षेत्रमा) वा टोल (सहरी क्षेत्रमा) का घरपरिवारलाई त्यहाँके व्यक्तिहरूको सहभागितामा तीन आर्थिक समूह (धनी, मध्यम र गरीब) मा विभाजन गरिएको थियो।

अध्ययन क्षेत्रका (ग्रामीण भेगमा वडाका तथा सहरी क्षेत्रमा टोलका) सबै घरपरिवारको सूची पहिला तयार पारिएको थियो। त्यसको छेउमा तीनओटा ठाडो खाली कोठाहरू (columns) बनाइएको थियो (नमुना निम्नअनुसार छ)।

घरपरिवारको नाम	उच्च	मध्यम	निम्न
१.			
२.			
३.			

माथि देखाइएको सूची तीनओटा तयार पारिएको थियो र तीन जना स्थानीय अलि जान्ने स्रोत व्यक्ति छानेर उनीहरू प्रत्येकलाई एउटा एउटा सूची दिइएको थियो। त्योभन्दा पहिला छानिएका तीनजनासँग बसेर त्यहाँको स्थानीय सन्दर्भमा सम्पन्नताको आधार (धनी/ गरीब छुट्याउने आधार) बारे छलफल गरिएको थियो। त्यो आधार मुख्यतः जग्गाजमीन, घरको आकार/प्रकार र घरपरिवारका सदस्यको आम्दानीलाई मानिएको थियो।

त्यो सूचीमा ती तीनजना स्थानीय स्रोत व्यक्तिलाई आफ्नो ज्ञान तथा अनुभवको आधारमा आफ्नो गाउँका घरधुरीलाई माथिको तालिकामा चिह्न लगाएर वर्गीकरण गर्न लगाइयो। अन्त्यमा तीनओटै भरिएका सूची जम्मा गरेर सबै घरपरिवारको आर्थिक अवस्थाको

१४६ • बदलिँदो खाद्य शृङ्खला

मोटामोटी आँकलन गरिएको थियो । यसको लागि हरेक उच्च परिवारलाई १, मध्यमलाई २, निम्नलाई ३ अङ्क दिई औसत निकालियो । आएको औसतमा १.५ भन्दा कम भएमा उच्च, १.५ देखि २.५ सम्मलाई मध्यम र २.५ भन्दा बढी भएमा निम्न भनेर छुट्याइएको थियो । यसप्रकार अध्ययन क्षेत्रका हरेक घरपरिवारलाई उनीहरूको आर्थिक अवस्थाको आधारमा तीनओटा समूहमा वर्गीकरण गरियो । घरधुरी अध्ययनको लागि प्रत्येक समूहबाट १५-१५ ओटा घरपरिवार रेन्डम रूपमा छानियो । प्रत्येक छनोट गरिएको ठाउँमा ४५ घरपरिवारसँग यसैसाथ दिइएको प्रश्नावली भरिएको थियो । सहरी क्षेत्रमा भने घरपरिवारको सम्पन्नताको मूल्याङ्कन गर्न गाह्रो हुने अनुमान भएकोले छुट्टै विधि अपनाइएको थियो । तसर्थ त्यहाँ १५ निम्न परिवार/सुकुमवासी वा अन्य गरीबको वस्ती भएको क्षेत्रबाट, १५ मध्यम खालको परिवारहरू बस्ने क्षेत्रबाट र १५ उच्च परिवार हुनेखानेको आवास क्षेत्रबाट छानिएको थियो ।

परिशिष्ट ३

घर परिवार सर्वेक्षणको प्रश्नावलीको नमूना

१. घरमूलीको नाम:
२. घरमूलीको शिक्षा (निरक्षर/साक्षर/शैक्षिक योग्यता):
३. उमेर:
४. महिला/पुरुष
५. आर्थिक अवस्था वा सम्पन्नताको स्तर (यसबारे प्रश्न नसोधी छुट्टै तरिकाबाट जानकारी लिने): धनी/मध्यम/गरीब
६. जात वा सांस्कृतिक समूह (यसबारे सीधै प्रश्न नसोधी नामथर वा अन्य तरिकाबाट पत्तालगाउने):
७. वडा नं./टोलको नाम:
८. गा.वि.स./न.पा.:
९. जिल्ला:
१०. नजिकको मोटरबाटो वाटको दूरी (हिँड्दा लाग्ने समय, घण्टा वा दिनको आधारमा):
११. खाद्यवस्तु खरिद गरिने सबैभन्दा नजिकको पसलको नाम, स्थान र दूरी:
१२. परिवार सदस्य सङ्ख्या:

तलको तालिकामा परिवारका सदस्यहरूको उमेर समूह र लिंगको आधारमा सङ्ख्या तोक्ने

उमेर	समूह	पुरुष	महिला	जम्मा
५ वर्षमुनि				
५ - १५ वर्ष				
१५ - ३० वर्ष				
३० - ४५ वर्ष				
४५ - ६५ वर्ष				
६५ वर्षमाथि				

१३. शिक्षा: तलको तालिकामा परिवारका सदस्यहरूको शैक्षिक स्तर तथा लिङ्गानुसार सङ्ख्या तोक्ने:

शिक्षा	पुरुष	महिला	जम्मा
निरक्षर			
साक्षर र ५ कक्षासम्म पढेको			
माध्यमिक स्तरसम्म पढेको (६-१० कक्षा)			
क्याम्पससम्म पढेको (११ वा आइ.ए.-वि.ए.)			
विश्वविद्यालय स्तरसम्म पढेको (वि.ए. भन्दा माथि)			

१४. जग्गाजमीनको स्वामित्व (तलको तालिकामा परिवारको स्वामित्वमा भएको जग्गाजमीनको क्षेत्रफल स्थानीय इकाइमा दिने, जस्तै रोपनी/विघा/हल वा अन्य)

जग्गाको किसिम	सिंचाइयुक्त	सिंचाइ सुविधा नभएको	जम्मा
खेत (आफ्नो)			
पाखो/बारी (आफ्नो)			
अन्य (आफ्नो)			
खेत (अर्काको कमाएको)			
खेत (अरुलाई कमाउन दिएको)			
पाखो/बारी (अर्काको कमाएको)			
पाखो/बारी (कमाउन दिएको)			

१५. खाद्य उत्पादन:

गतवर्ष आफ्नो घरमा उत्पादन गरेका सबै खाद्यवस्तुको स्थानीय इकाइमा सूची तयार पार्ने (यसमा उल्लेख नभएको भए पनि नाम दिएर उत्पादित परिमाण लेख्ने):

धान: मकै: कोदो: गहुँ: आलु:

तरकारी उत्पादन (घरको लागि): हुन्छ/हुँदैन ?

तपाईंले उत्पादन गर्नुभएको तरकारीले वर्षभरिमा कति महिना तपाईंको परिवारलाई पुग्छ ?

तरकारी उत्पादन (बिक्रीको लागि): हुन्छ/हुँदैन ?

गतवर्ष अनुमानित कति रुपियाँको बिक्री गर्नुभयो ?

तपाईंले उत्पादन गर्ने तरकारी के के हुन् ?

१६. तपाईंको कृषिकार्यमा (बालीनालीको खेतीपाती, पशुपालन, कृषिवन वा अन्यमा) विगत १५ वर्षमा के परिवर्तन आएको छ ? त्यस्तो परिवर्तन किन आयो होला ?

१७. के तपाईंले उत्पादन गरेको खाद्यवस्तुले वर्षभरिलाई पुग्छ ?

१८. यदि पुग्दैन भने, कति महिनाको पुग्दैन ?

१९. अपुग खाद्यवस्तु कसरी पुर्‍याउनु हुन्छ ?

२०. अपुग खाद्यवस्तु कहाँ खरिद गर्नुहुन्छ ?

२१. के के खाद्यवस्तु खरिद गर्नुहुन्छ ? खाद्यवस्तुको नाम, परिमाण र तिरेको मूल्य दिनुहोस् ।

२२. यदि तपाईंले गत वर्ष कुनै पनि खाद्यवस्तु बिक्री गरेको भए के के बिक्री गर्नुभयो ? खाद्यवस्तुको नाम, बिक्री गरेको परिमाण र अनुमानित आय दिनुहोस् ।

१४८ • बदलिँदो खाद्य शृङ्खला

२३. कुन कुन नगदे बाली उमानुभयो र त्यसबाट कति आयआर्जन गर्नुभयो ? नगदेबालीको नाम, परिमाण र अनुमानित आय दिनुहोस् ।
२४. के के पशुपंक्षी पाल्नुभएको छ ? सबैको नाम र सङ्ख्या दिनुहोस् ।
२५. गत वर्ष के के पशुपंक्षी र त्यसको उत्पादन (दुध, घ्यू, अण्डा, मासु आदि) बेच्नुभयो ? विक्री गरेको परिमाण र आर्जित रकम दिनुहोस् ।
२६. तपाईंको परिवारको गैर-कृषि आयको मुख्य स्रोत के के हो ?

आय स्रोत	कहाँबाट	कामको किसिम	परिवारका को को संलग्न छन्	काम गरेको समय अवधि	त्यसबाट परिवारले पाउने खुद वार्षिक आय
नेपालभित्रको नोकरी विदेशको नोकरी व्यापार/व्यवसाय उद्योगधन्दा पेन्सन अन्य (तोक्नुहोस्)					

२७. तपाईंको घरपरिवारको कोही सदस्य घरबाट बाहिर बस्नुभएको छ/थियो ?
२८. बसेको भए कहाँ र कहिलेदेखि (बसेको समय-अवधि) ?

खाद्यवस्तुको खपतमा आएको परिवर्तन

२९. तपाईं आफू वच्चा हुँदा के के खाद्यवस्तु खपत गर्नुहुन्थ्यो ?

खाने अवस्था	खाद्यवस्तुको किसिम	तयार गर्ने प्रक्रिया	कुनै तयारी खाद्यवस्तु भए त्यसको कम्पनीको नाम र स्थान
विहानको नास्ता विहानको खाना दिउँसोको नास्ता साँझको खाना चाडपर्व पेय पदार्थ भोजभतेर वा अन्य समारोह			

३०. अहिले खपत गर्ने खाद्यवस्तु:

खाने अवस्था	खाद्यवस्तुको किसिम	तयार गर्ने प्रक्रिया	कुनै तयारी खाद्यवस्तु भए त्यसको कम्पनीको नाम र स्थान
विहानको नास्ता विहानको खाना दिउँसोको नास्ता साँझको खाना चाडपर्व पेय पदार्थ भोजभतेर वा अन्य समारोह			

१५० • बदलिँदो खाद्य शृङ्खला

४६. यस्तो परिवर्तन किन आयो होला (यदि आएको भए) ?
४७. नयाँ खाद्यवस्तुबारे तपाईंले कसरी थाहा पाउनुहुन्छ ?
४८. खाद्यवस्तुको प्रचारप्रसारबारे तपाईंले केही सुन्नु/देख्नुभएको छ ?
४९. यदि छ भने कहाँ, के कस्तो प्रचार सुन्नुभएको/देख्नुभएको छ ?
- पत्रपत्रिका:
रेडियो:
टेलिभिजन:
विलबोर्ड:
पम्प्लेट:
पोस्टर:
५०. के तपाईं विज्ञापनमाथि विश्वास गर्नुहुन्छ ?
५१. (क) के तपाईंले विज्ञापनकै आधारमा कुनै खाद्यवस्तु किन्नुभएको छ ?
(ख) विज्ञापनमा भनिने जस्तै चिन्ना वा अन्य पुरस्कार/उपहार प्राप्त गर्न कहिल्यै कुनै खाद्यवस्तु किन्नुभएको छ ?
५२. विज्ञापनमा के कस्ता गल्ती कुराहरू देखाइन्छन्/भनिन्छन् ? केही उदाहरणहरू दिनुहोस् ।
५३. तपाईंको घरमा खाना कसले तयार गर्छ (महिला/पुरुष) ?
५४. के खानेवानी तथा खपत गरिने खाद्यवस्तुमा आएको परिवर्तनले महिलाको कामकाज घटाउन सघाएको छ ?
५५. खाद्यवस्तु खरिद गर्न को जान्छ (महिला/पुरुष) ? महिला र पुरुषले भिन्नाभिन्नै खाद्यवस्तु खरिद गर्दा कस्तो फरक हुन्छ ?
५६. पसलबाट यो खाद्यवस्तु किन्ने/यो नकिन्ने भनेर परिवारमा कसले निर्णय गर्छ ?
५७. के तपाईंको परिवारमा महिला पसलमा गएर आफ्नो निर्णय र रुचिअनुसार खाद्यवस्तु खरिद गर्न सक्छन् ?
५८. आफूसँग धन पैसा नभए पनि महिलाले पसलबाट स्वतन्त्ररूपमा सामान खरिद गर्न सक्छन् ?
५९. के तयारी/प्याक गरिएका खाद्यवस्तुले महिलाको कामधन्दा हलुको पारेको छ ?
६०. खपत गर्ने विभिन्न किसिमका खाद्यवस्तुको आधारमा सामाजिक प्रतिष्ठा बढ्ने/घट्ने कुरा के तपाईं मान्नुहुन्छ ? यदि मान्नुहुन्छ भने त्यस्ता खाद्यवस्तु र त्यसको खपतले सामाजिक प्रतिष्ठामा ल्याउने परिवर्तनका केही उदाहरण दिनुहोस् ।
६१. के ३० वर्ष अगाडि पनि खपत गर्ने खाद्यवस्तुको आधारमा सामाजिक प्रतिष्ठा निर्धारण हुने स्थिति थियो ? त्यसबेला कस्ता खाद्यवस्तुले कस्तो सामाजिक प्रतिष्ठा निर्धारण गर्थ्यो ?
६२. के तपाईं प्याक गरिएका वा तयारी खाद्यवस्तुको खपतले सामाजिक प्रतिष्ठा बढाउँछ भन्ने ठान्नुहुन्छ ? यदि ठान्नुहुन्छ भने त्यस्ता कुन कुन खाद्यवस्तुले त्यस्तो प्रतिष्ठा बढाउँछन् त, केही उदाहरणहरू दिनुहोस् ।
६३. यदि तपाईं कसैलाई (विरामी, बच्चावच्ची, बृद्धबृद्धा, जवान व्यक्तिलाई) केही खाद्यवस्तु लिएर भेट्न जानुभयो भने के लिएर जानुहुन्छ ?
- विरामीको लागि:
बच्चावच्चीको लागि:
बृद्धबृद्धाको लागि:
जवान व्यक्तिको लागि:

६४. के तपाईंको परिवारको कुनै सदस्य वर्षमा कुनै समय घरबाट बाहिर गएर काम गर्नुहुन्छ ? यदि गर्नुहुन्छ भने त्यसरी कुनै नयाँ खाद्यवस्तु वा तयार गर्ने तरिका घरमा भित्रिएको उदाहरण छ ?
६५. के तपाईंलाई घरमा बनेको/स्थानीय खाद्यवस्तुभन्दा प्याक गरिएको/तयारी खाद्यवस्तु सस्तो पर्छ भन्ने लाग्छ ?
६६. के तपाईंलाई घरमा बनेको/स्थानीय खाद्यवस्तुभन्दा प्याक गरिएको/तयारी खाद्यवस्तु बढी पौष्टिक हुन्छ भन्ने लाग्छ ?
६७. के तपाईंले कुनै खाद्यवस्तु किन्दा त्यसको म्याद जाने मिति र लोगो हेर्नुहुन्छ ?
६८. तपाईंले कहिल्यै म्याद नाघेको वा बिग्रिएको खाद्यवस्तु किन्नुभएको छ ?
छ/छैन
६९. यदि छ भने, त्यसबारे कतै जनाउ दिने वा शिकायत गर्ने वा उजुर गर्ने काम गर्नुभएको छ ?
छ/छैन
७०. यदि छैन भने किन ?
७१. यदि छ भने, पसलेले त्यसको के प्रतिक्रिया जनायो त ?
७२. सरकारी निकाय वा कामको लागि खाद्यान्न वा अन्य कुनै पनि किसिमको खाद्य सहयोग आउने क्षेत्रहरूमा मात्र तलका प्रश्न सोध्ने
७३. गतवर्ष भित्र वा एक वर्ष अगाडि सरकारी वा अन्य कुनै कार्यक्रमबाट कस्तो र के खाद्य सहयोग पाउनुभएको छ ? (कि.ग्रा. वा क्विन्टल वा पाथीमुरी वा अन्य कुनै पनि स्थानीय इकाइमा एक वर्षको अनुमानित परिमाण दिनुहोस्)
चामल गहुँ गहुँको पिठो अन्य भए
७४. सहयोगस्वरूप आएको खाद्यान्नले तपाईंको आफ्नो उत्पादनलाई के प्रभाव पारेको छ ?
७५. यदि त्यस्तो सहयोगको खाद्यान्न नपाएको भए तपाईंले आफूले के उत्पादन गर्नुहुन्थ्यो ?
७६. तपाईंले पाउनु भएको खाद्य सहयोगबाट तपाईंले आफूले गर्ने उत्पादन प्रक्रिया घटाएको छ वा छैन ?
७७. अहिलेको द्रन्द्धले तपाईंको खाद्य सुरक्षामा कस्तो असर पारेको छ ? आफ्नो केही अनुभवहरू दिनुहोस् ।
खाद्यवस्तु नपाएको (कुन खाद्यवस्तु ?, कहिलेदेखि ?):
मूल्यवृद्धि (कुन खाद्यवस्तुको कति ?):
७८. द्रन्द्धको कारणले खाद्यवस्तु उपलब्ध नहुँदा अथवा मूल्यवृद्धि भएर वा हुनेभएर बजारमा किन्न नपाइदा तपाईंले आफ्नो लागि कसरी व्यवस्था गर्नुभयो ?
७९. द्रन्द्धको कारणले के तपाईंको आयआर्जन/व्यापार/व्यवसाय घटेको छ ? छ भने कसरी र कति घटेको छ ?
८०. के तपाईंको परिवारले कहिल्यै खाद्यान्नको अभाव भोग्नुपरेको छ ? के त्यो व्यापारीहरूले सिर्जना गरेको कृत्रिम अभावको कारणले थियो ?
८१. के तपाईंले स्थानीय वा राष्ट्रिय स्तरको बन्द, नाकाबन्दी वा अन्य आम हडतालको कारणले कहिल्यै खाद्यवस्तुको अभावको सामना गर्नु परेको छ ? के त्यस्तो समस्याले तपाईंको खाने बानीमा कुनै परिवर्तन आयो ?

परिशिष्ट ४

समूहकेन्द्रित छलफलको लागि उपयुक्त प्रश्नहरूको चेकलिस्ट

१. विगतका मुख्य मुख्य खाद्यवस्तुहरू के के थिए ?
२. ती खाद्यवस्तुहरू कसरी तयार गरिन्थे ?
३. तयार पार्ने क्रममा घर परिवारका विभिन्न सदस्यहरूको के कस्तो भूमिका हुन्थ्यो ?
४. घरमा खाद्यवस्तु कसरी तयार गरिन्थ्यो ?
५. त्यो कहिलेदेखि परिवर्तन हुन थाल्यो ?
६. के कारणले परिवर्तन भयो ?
७. खाद्यवस्तु खपत गर्ने तथा तयार गर्ने प्रक्रियामा के परिवर्तन आयो ?
८. कहिलेदेखि प्याक गरिएको/उद्योगबाट उत्पादित तयारी खाद्यवस्तु देख्न थालियो ?
९. उद्योगहरूबाट उत्पादित खाद्यवस्तुको कतिको उपयोग गरिन्छ ?
१०. घर परिवारमा मुख्य रूपमा प्रयोग हुने उद्योगहरूबाट उत्पादित खाद्यवस्तुहरू केके हुन् ?
११. के उद्योगहरूबाट उत्पादित खाद्यवस्तुको उपलब्धताबाट केही सजिलो भएको छ ? महिला वा पुरुष कसको लागि बढी सजिलो भएको छ ?
१२. के उद्योगहरूबाट उत्पादित प्याक गरिएका र तयारी खाद्यवस्तु स्वास्थ्यको लागि लाभदायक छ जस्तो लाग्छ ?
१३. पसलमा पाइने कस्ता खाद्यवस्तुहरू बालबच्चाहरूलाई बढी मनपर्छ ?
१४. खर्चको हिसाबले उद्योगहरूबाट उत्पादित खाद्यवस्तु किन्नु र घरमा तयार गर्नुमा के फरक छ ? कुन सस्तो पर्छ ?
१५. उद्योगहरूबाट उत्पादित खाद्यवस्तुको उपलब्ध भएर खाना बनाउने प्रक्रियामा परिवारका विभिन्न सदस्यहरूको भूमिकामा कस्तो परिवर्तन आएको छ ?
१६. के तपाईंलाई कोक, पेप्सी पिउनुभन्दा दहीको मोही पिउनु राम्रो हुन्छ भन्ने थाहा छ ? यदि त्यस्तो हो भने किन कोक, पेप्सी नै बढी रुचाइन थालेको होला ?
१७. तपाईंको घरमा कुन ब्राण्डको नाम प्रख्यात छ ?
१८. खाद्यवस्तुको प्रचारप्रसार सुन्नु वा देख्नुभएको छ ?
१९. के प्रचारप्रसारकै कारणले खाद्यवस्तु किन्नुभएको छ ?
२०. खाद्यवस्तुको प्रचारप्रसारमा विश्वास गर्नुहुन्छ ?
२१. प्रचारप्रसारकै कारणले कुन उत्पादन किन्नुभएको छ ?
२२. बालबालिकाले त्यस्तो प्रचारप्रसार प्रति कस्तो प्रतिक्रिया जनाउँछन् ?
२३. अहिलेको द्वन्द्वले उद्योगबाट उत्पादित खाद्यवस्तुको आपूर्ति, माग, मूल्य तथा उपलब्धतामा के कस्तो असर पुऱ्याएको छ ?

परिशिष्ट ५

व्यापारीहरूको सर्वेक्षणको लागि प्रश्नावली

१. व्यापारीको नाम:
२. ठेगाना (जिल्ला, गा.वि.स/न.पा., वडा नं. र गाउँ/टोल):

३. सेवा पुऱ्याउने क्षेत्र (कहाँ कहाँबाट मानिसहरू किनमेल गर्न आउँछन):
४. कस्तो किसिमको पसल हो ?
थोक (होलसेलर)/खुद्रा (रिटेलर)
५. तपाईंको पसलमा के के खाद्यवस्तुहरू पाइन्छ ? (कोक, पेप्सी, वियरलगायतका पेय पदार्थ सहित पाइने सबै खाद्यवस्तुको नाम तोकेर परिमाण दिने)

खाद्यवस्तुको नाम (छुट्टाछुट्टै ब्राण्डको लागि छुट्टाछुट्टै नाम दिने)	प्याक गरिएको हो कि होइन ?	तयारी हो कि होइन ?	उत्पादन गर्ने कम्पनी (नाम तोक्नुहोस्)/स्थानीय स्तरमै उत्पादित	मूल्य	कति नाफा हुन्छ ?	पसलमा अहिले कति परिमाण छ ?

६. तपाईंले यो पसल कहिलेदेखि चलाइरहनु भएको छ ?
७. तपाईंले पसल सुरु गरेदेखि पसलमा के के नयाँ खाद्यवस्तुहरू आए ?
८. नयाँ खाद्य उत्पादनबारे तपाईंले कसरी थाहा पाउनुहुन्छ ?
९. कम्पनीहरू आफ्नो उत्पादन लिएर तपाईं कहाँ आउँछन् कि तपाईं उनीहरूकोमा जानु हुन्छ ?
१०. तपाईंले खाद्यवस्तुहरू कहाँबाट खरिद गर्नुहुन्छ ? त्यहाँ चाहिँ कसरी आउँछ ?
११. कुनचाहिँ प्याक गरिएको वा तयारी खाद्यवस्तु सबैभन्दा बढी चल्छ वा ग्राहकको बढी माग छ, त्यसको नाम दिनुहोस् । (जस्तै: प्याक गरिएको हुलासको चामल वा पिठो, विस्कुट, तयारी चाउचाउ, चिजबल्स वा त्यस्तै अन्य)
१२. आफ्नो पसलको लागि खाद्यवस्तु खरिद गर्दा के तपाईंले म्याद जाने मिति, लोगो तथा परिमाण ख्याल गर्नुहुन्छ ?
१३. के ग्राहकले खरिद गर्दा म्याद जाने मिति र त्यसभित्र के छ भनेर ख्याल गर्छन् कि गर्दैनन् ?
१४. तपाईं कहाँ ग्राहकहरू म्याद नाघेको वा खरिद गरेको वस्तुबारे शिकायत गर्न कहिल्यै आएका छन् ?
१५. यस्ता शिकायतहरूलाई तपाईं के गर्नुहुन्छ ?
१६. तपाईंको पसलमा खाद्यवस्तु र खाद्यवाहेकको वस्तुको एक वर्षको विक्री कति हुन्छ ?
१७. तपाईंको पसलमा महिला र पुरुष ग्राहक खरिद गर्न आउँदा तपाईंले भिन्नता पाउनु भएको छ कि छैन (खासगरी प्याक गरिएका वा तयारी खाद्यवस्तुको सन्दर्भमा) ? यदि छ भने कस्तो भिन्नता पाउनु भएको छ ?
१८. के अहिलेको द्रन्डले खाद्यवस्तुको विक्रीमा असर पुऱ्याएको छ ?
कति परिमाणको खाद्यवस्तुमा असर पुग्यो ?
वेचिने कुन किसिमको खाद्यवस्तुको असर पुग्यो ?
पेय पदार्थ लगायत अन्य खाद्यवस्तु उत्पादन गर्ने कुन कम्पनीको उत्पादनलाई असर पुग्यो ?
खाद्यवस्तुको मूल्यमा कुनै असर पुग्यो कि ?

परिशिष्ट ६

६.१ नेपालका खाद्य कर्पोरेटहरू (उपाध्याय सन् २००१ को अनुसूची १ बाट उद्धृत)

गोल्ड्मा कम्पनी

१. अरूण वनस्पति उद्योग लि
२. भुदेव खाद्य उद्योग
३. भुदेव मैदा मिल्स
४. धिरज चामल उद्योग
५. इस्टर्न सुगर मिल्स लि
६. हान्स पल्सेस प्रालि
७. हिमांशु खाद्य उद्योग
८. हितेश दाल उद्योग
९. हुलास विस्कट एण्ड कन्फेक्सनरी
१०. श्रीराम सुगर मिल्स लि
११. सूर्य पल्सेस इन्डस्ट्रिज प्रालि

सोल्टी ग्रुप

१. सूर्य टोबाको कम्पनी प्रालि

खेतान ग्रुप

१. शिव शक्ति घ्यू
२. गोर्खा ब्रुअरी प्रालि

केएल दुगड ग्रुप

१. अर्जुन धान, राइस एण्ड आयल फ्लोर प्रालि
२. विकास फ्लोर मिल्स प्रालि
३. विकास राइस मिल्स
४. ज्ञान फूड प्रोडक्ट्स
५. कृष्ण फूड प्रोडक्ट्स
६. प्रतिभा राइस मिल्स
७. सौरभ आयल मिल्स प्रालि
८. स्वस्तिक आयल इन्डस्ट्रिज प्रालि

त्रिवेणी ग्रुप

१. अन्नपूर्ण भेजिटेवल प्रोडक्ट्स प्रालि
२. इस्टर्न सुगर मिल्स लि
३. नेपाल चिया विकास निगम
४. त्रिवेणी दाल एण्ड आयल इन्डस्ट्रिज प्रालि

चौधरी ग्रुप

१. फास्ट फूड्स (नेपाल) प्रालि
२. गोल्ड वेभरेजेज (नेपाल) प्रालि
३. इन्स्टचान्ट मिल्स प्रालि
४. क्वीक फूड्स प्रालि
५. निर्वाण वनस्पति उद्योग प्रालि
६. श्री महालक्ष्मी न्यूट्रिसन फूड्स प्रालि
७. श्री पशुपति विस्कट्स इन्डस्ट्रिज प्रालि
८. सिंघा ब्रुअरी (नेपाल) प्रालि
९. वरुण फूड्स प्रालि
१०. नेपाल थाई फूड्स प्रालि

ज्योति ग्रुप

१. ज्योति फार्मस प्रालि

अमात्य अर्गनाइजेसन

१. एभरेष्ट आइसक्रिम
२. क्वालिटी आइसक्रिम
३. माउण्ट एभरेष्ट ब्रुअरी

तोलाराम मोतिलाल दुगड

१. अमृत पल्सेस इन्डस्ट्रिज प्रालि
२. दुगड फूड एण्ड वेभरेजेज
३. नेपाल साल सीड इन्डस्ट्रिज प्रालि
४. निधी आयल इन्डस्ट्रिज
५. पूजा दाल मिल्स
६. पूजा राइस मिल्स
७. श्रद्धा फूड प्रोडक्सन

शारदा ग्रुप

१. एसियन थाई फूड्स प्रालि
२. इस्टर्न सुगर मिल्स लि
३. पशुपति राइस, आयल एण्ड फ्लोर मिल्स
४. शंकर राइस एण्ड फ्लोर मिल्स
५. पशुपति खाद्य तेल उद्योग प्रालि

एमसी ग्रुप

१. सुप्रिम आयल इन्डस्ट्रिज

आइसिटिस ग्रुप

१. हाइल्याण्ड डिस्टिलरी
२. हाइल्याण्ड वेभरेजेज प्रालि

केडिया अर्गनाइजेसन

१. अमरावती मद्यशाला
२. अनमोल तेल
३. वीरगञ्ज खाद्य उद्योग
४. विर्ज लाल चामल उद्योग
५. इन्दुशंकर चिनी उद्योग
६. महावीर आधुनिक दाल उद्योग
७. सुशील वनस्पति

मुरार्का अर्गनाइजेसन

१. पशुपति राइस, आयल एण्ड फ्लोर मिल्स
२. श्रीराम रिफाइन आयल प्रोडक्ट प्रालि

बीओआइटीएच (वैद्य अर्गनाइजेसन)

१. अग्नी ब्रिडर्स प्रालि
२. अग्नी फ्लोरा प्रालि
३. गुराँस चिया स्टेट

मित्तल ग्रुप

१. अङ्गीता खाद्य उद्योग

गाडिया ग्रुप

१. शिव शक्ति घ्यू इन्डस्ट्रिज

मलिराम शिवकुमार

१. एभरेष्ट सुगर एण्ड केमिकल इन्डस्ट्रिज लि

६.२ संयुक्त विदेशी लगानी भएका खाद्य उद्योगहरू

१. डावर नेपाल प्रालि (डावर इण्डिया लिमिटेड)
२. नेपाल लिभर लिमिटेड (हिन्दुस्तान लिभर लिमिटेड)
३. नेबिको प्रालि (ब्रिटानिया इन्डस्ट्रिज लिमिटेड इण्डिया)
४. सूर्य टोबाको कम्पनी प्रालि (आइसिटिस लिमिटेड अफ इण्डिया)
५. पेप्सी कोला (नेपाल) प्रालि

पञ्चकन्या ग्रुप

१. पञ्चकन्या राइस मिल्स प्रालि

काबा ग्रुप

१. क्वालिटी बिस्कुट इन्डस्ट्रिज
२. श्रीराम सुगर मिल्स

चाचन ग्रुप

१. आदेश आयल इन्डस्ट्रिज
२. आधुनिक चामल तेल उद्योग
३. अग्रो प्रोसेसिङ्ग इन्डस्ट्रिज
४. नारायणी मोडर्न पल्सेस
५. नारायणी आयल रिफाइनरी उद्योग

रुङ्गता ब्रदर्स (चौसती ग्रुप)

१. चौसती खाद्य उद्योग
२. गणेश आधुनिक दाल उद्योग

एच सि (हुकुम चन्द) दुगड

१. अक्वा मिनरल्स नेपाल
२. हुकुम फूडस् नेपाल
३. नेपाल फूड प्रोडक्टस्

राठी ग्रुप

१. जुगल राइस एण्ड आयल मिल्स

सनराइज ग्रुप

१. तुल्सी मसला

१५६ • बदलिँदो खाद्य शृङ्खला

६.३ चौधरी गुपबाट उत्पादित तयारी खाद्यवस्तु (स्रोत: www.chaudharygroup.com)

चौधरी गुपबाट बिस्कुटबाहेक निम्न किसिमका तयारी खाद्यवस्तु उत्पादन हुन्छन् ।

१. चाउचाउ
२. स्न्याक्स
३. बेभरेज
४. सिगरेट

चौधरी गुपबाट बिस्कुटबाहेक निम्न किसिमका तयारी खाद्यवस्तु उत्पादन हुन्छन् । तीमध्ये केही खाद्यवस्तुको ब्राण्डको नाम यसप्रकार छन् ।

१. वाइवाइ चिकेन (७५ ग्रा.)
२. वाइवाइ एक्सपोर्ट (७५ ग्रा.)
३. वाइवाइ भेज (७५ ग्रा.)
४. वाइवाइ प्रिमियम (१०० ग्रा.)
५. गोलमोल एक्सपोर्ट (७५ ग्रा.)
६. मिमि (५० ग्रा.)
७. साथी (६५ ग्रा.)
८. वाइवाइ (७५ ग्रा.)
९. मामा १०० चिकेन (१०० ग्रा.)
१०. विग मिमि (१०० ग्रा.)
११. सोल्टी (५० ग्रा.)
१२. मामा भुजिया (४० ग्रा.)
१३. प्राउन केकर (२५ ग्रा.)
१४. चिजबल्स (१२ ग्रा.)
१५. चोको बल्स (२० ग्रा.)
१६. टिकटिक (१५ ग्रा.)
१७. रियो, लिची (२०० मिलि)
१८. रियो, पाइनापल (२०० मिलि)
१९. हेवार्ड्स ५००० (६५०/३३० मिलि)
२०. पाइन लाइट्स (२० खिल्ली)
२१. रोयल च्यालेन्ज (६५०/३३० मिलि)
२२. जूम

परिशिष्ट ७

तयारी तथा घरेलु खाद्यवस्तुको पौष्टिकता र मूल्य

तालिका १: विभिन्न तयारी खाद्यवस्तु, पौष्टिकतत्व र मूल्य

क्र.स.	खाद्य उत्पादन	खाद्य तत्वको मात्रा (ग्रा/१०० ग्रा)				मूल्य रु. प्रति १०० ग्रा	
		पानी	चिप्लोपना	प्रोटीन	फाइबर	कार्बोहाइड्रेट	सन् २००४
१.	वाइनाइ (तयारी चाउचाउ)	१.२०	२०.७०	९.३०	जाँच नगारिएको	६६.८०	१४.६६
२.	आहा (तयारी चाउचाउ)	२.४०	१४.३०	७.२०	जाँच नगारिएको	७१.६०	१०.००
३.	सिन्के चाउचाउ	१२.९०	११.३०	९.३०	जाँच नगारिएको	६४.९०	२.७५
४.	आलीचम्प (कुम्भरे)	६.००	१.००	४.६०	जाँच नगारिएको	८४.४०	४०.००
५.	चिजबल्स	२.८१	२७.१०	७.००	जाँच नगारिएको	६१.१०	४३.३३
६.	बदाम	१.३६	४१.४०	२१.००	जाँच नगारिएको	२३.३०	३१.८०
७.	दालमोट	३.९०	२८.३०	४.६०	जाँच नगारिएको	४९.३०	१४.००
८.	हलिस	२.००	३८.१०	३.२०	जाँच नगारिएको	४९.६०	४३.००
९.	कृष्ण (पाउरोटी)	३६.१०	२.००	६.९०	जाँच नगारिएको	४३.७०	४.००
१०.	मावाकोस पाउरोटी	३६.००	१.३०	१०.४०	जाँच नगारिएको	४१.५०	४.००
११.	श्री पाउरोटी	३४.१०	२.५०	६.२०	जाँच नगारिएको	४६.२०	४.००
१२.	नाइलो पाउरोटी	३६.२०	१.९०	९.३०	जाँच नगारिएको	४१.६०	४.८०
१३.	फ्रुट केक	१७.००	४४.५०	७.००	जाँच नगारिएको	३०.७०	११.००
१४.	कुकिज	४.००	२७.००	६.००	जाँच नगारिएको	६०.७०	८.००
१५.	डुनट	२४.५०	२१.७०	५.००	जाँच नगारिएको	४७.२०	१०.००
१६.	पफ	१३.४०	२४.४०	४.२०	जाँच नगारिएको	४६.३०	४.००
१७.	पशुपति स्लोकोज विस्कट	३.५१	१४.००	१४.४०	जाँच नगारिएको	६४.९०	६.२५
१८.	पशुपति क्रिस्पर विस्कट	२.८०	२०.९६	८.१०	जाँच नगारिएको	६६.२०	८.५७
१९.	पशुपति आरारोट विस्कट	३.९६	११.००	८.७०	जाँच नगारिएको	७४.७०	६.२५
२०.	पशुपति कोकोनट विस्कट	४.४६	२०.२०	११.००	जाँच नगारिएको	६२.३०	१०.६६
२१.	पशुपति पाइनपल विस्कट	४.६७	१४.९७	१०.८०	जाँच नगारिएको	६८.२०	७.७७
२२.	पशुपति क्रिम केकर	३.५०	१९.५०	८.००	जाँच नगारिएको	६७.९०	६.६६

स्रोत: जोशी सन् १९९९: ८८।

तालिका २: विभिन्न घरेलु खाद्यवस्तुको पौष्टिकतत्व र मूल्य

क्र.सं.	खाद्य उत्पादन	खाद्य तत्वको मात्रा (ग्र/१०० ग्राम)					मूल्य रु. प्रति १०० ग्राम	
		पानी	चिल्लोपना	प्रोटिन	फाइबर	कार्बोहाइड्रेट	सन् १९९६	सन् २००५
१.	चामल	१३.७०	०.५०	६.८०	०.२०	७८.२०	१.९०	२.६०
२.	भुजा (पफड चामल)	१४.७०	०.१०	७.५०	०.३०	७३.६०	३.००	५.००
३.	चिउरा	१०.८९	१.९४	७.६८	०.५६	७७.८५	३.००	४.५०
४.	सुकैको मकै	१४.९०	३.६०	११.१०	२.७०	६६.२०	२.००	४.००
५.	मैदा पिठो	१२.२०	१.७०	१२.१०	१.९०	६९.४०	१.१०	१.२०
६.	चना (बिडगाल ग्राम)	९.९०	५.६०	२०.८०	१.२०	५९.८०	२.८०	३.८०
७.	मास (ब्याक ग्राम)	१०.९०	१.४०	२४.००	०.९०	५९.६०	४.००	४.५०
८.	रहर (काउ पी)	१३.४०	१.००	२४.१०	३.८०	५४.५०	३.२०	५.००
९.	मास (ग्रीन ग्राम)	१०.१०	१.१०	१९.७०	४.५०	५६.५०	२.८०	४.००
१०.	राजमह	१२.००	१.३०	२२.९०	४.८०	६०.६०	४.५०	६.८०
११.	मुसुरी (रेड ग्राम)	१३.४०	१.७०	२२.३०	१.५०	५७.६०	४.२०	४.५०
१२.	चना (बिडगाल ग्राम होल)	९.८०	५.३०	१७.१०	३.९०	६०.९०	२.२०	३.३०
१३.	भटमास	८.१०	१९.५०	४३.२०	३.७०	२०.९०	२.२०	३.४०
१४.	मसुरी (भटमास)	११.८४	-	४२.४८	१.३५	४३.०७	-	५.००
१५.	वदाम (ग्राउण्डनट)	३.००	४०.१०	२५.३०	३.१०	२६.१०	४.८०	-
१६.	आढा (प्रतिगोटा)	७३.७०	१३.३०	१३.३०	-	-	३.२५	४.५०

स्रोत: जोशी सन् १९९९: ८९ ।

तालिका ३: परम्परागत घरेलु खाद्यवस्तुको पौष्टिकतत्व (प्रति १०० ग्राममा)

क्र.सं.	खाद्यवस्तु	चिल्लोपना			फसफोरस	
		स्यालोरी	प्रोटिन	कार्बोहाइड्रेट	आइरन	फसफोरस
१.	स्वीट रोटी	४५४	६.९०	५६.१०	२२.५०	१.८६
२.	मालुवा	२३५	४.४०	४४.८०	१४.३०	२.६०
३.	आलु पुरी	२४७	४.९०	३३.४०	९.६०	१.८०
४.	बीर	१४१	४.१०	२१.१०	४.५०	१.००

स्रोत: जोशी सन् १९९९: ९० ।

परिशिष्ट ८
घर परिवारको सर्वेक्षणबाट प्राप्त जानकारीको तालिकात्मक प्रस्तुति
तालिका १: केटाकेटी अवस्थामा खानेगरेको खाद्यवस्तु (उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	बिहानको नास्ता			बिहानको खाना			दिउँसोको खाना		
	घरेलु	तयारी	मिश्रित	घरेलु	तयारी	मिश्रित	घरेलु	तयारी	मिश्रित
आर्थिक अवस्थानुसार									
निम्न	७६	२	०	४०	०	०	८६	१	१
मध्यम	७९	६	२	९६	०	०	७६	३	०
उच्च	८३	१	२	३९	०	०	८१	१	१
जाति/जनजातिका समूहानुसार									
बाहुन	८४	५	३	१००	०	०	८८	१	०
क्षेत्री	७१	७	३	१००	०	०	८४	२	२
दलित	८६	२	०	१००	०	०	८६	२	२
गुरुङ	८०	४	०	१००	०	०	९६	४	०
जिरेल	५४	०	०	७४	०	०	६०	०	०
मगर	९२	०	०	१००	०	०	९२	०	०
नेवार	८२	३	०	९७	०	०	९०	३	०
अन्य	२२	१५	०	९९	०	०	९१	२	०
ग्रामीण र सहरौ क्षेत्रानुसार									
ग्रामीण क्षेत्र	७८	२	०	९६	०	०	७६	१	०
सहरौ क्षेत्र	७९	५	३	९९	०	०	८८	३	१
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रानुसार									
मध्य पहाड	७८	२	१	९४	०	०	८०	१	१
मध्य तराई	९८	०	०	९९	०	०	६७	०	१
पूवी तराई	८६	९	५	१००	०	०	९३	५	०
मध्य पश्चिम पहाड	९१	२	०	१००	०	०	९६	२	०
पश्चिम पहाड	४२	५	२	९८	०	०	९१	२	०
पश्चिम तराई	६०	७	०	१००	०	०	८२	२	०

वार्षिक अवस्थानुसार	रातिको खाना		चाडपर्वको खाना		पेय पदार्थ		भोजनभन्दा	
	घरेलु	तयारी	घरेलु	तयारी	घरेलु	तयारी	घरेलु	तयारी
निम्न	१३	०	११	०	५६	३	७६	४
मध्यम	१२	०	८३	१	५१	३	७२	१
उच्च	१८	०	११	०	६२	४	८२	०
जाति/जनजातिका समूहानुसार								
बाहुन	१९	०	१६	१	६९	८	८५	३
क्षेत्री	१५	०	८९	०	४४	३	६८	०
दलित	१००	०	१८	०	६३	०	६३	०
गुरुङ	१००	०	१००	०	१००	०	१२	४
जिरेल	४९	०	२६	०	१४	०	१६	०
मगर	१००	०	१००	०	७५	०	१२	०
नेवार	१५	०	७७	०	८२	०	८०	०
अन्य	१९	०	१६	०	३४	४	८९	४
ग्रामीण र सहरि क्षेत्रानुसार								
ग्रामीण क्षेत्र	१०	०	८३	०	४१	१	६९	०
सहरि क्षेत्र	१९	०	१२	१	७१	७	८४	५
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रानुसार								
मध्य पहाड	८३	०	६८	१	५९	०	६४	१
मध्य तराई	१९	०	१९	०	५४	१	९९	०
पूवी तराई	१००	०	११	०	२६	२५	८०	११
मध्य पश्चिम पहाड	१००	०	१८	०	५०	०	४३	०
पश्चिम पहाड	१८	०	१८	०	७४	२	७९	२
पश्चिम तराई	१००	०	१००	०	५३	०	९८	०

तालिका २: अहिले खाने गरेको खाद्यवस्तु (उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

वार्षिक अवस्थानुसार	बिहानको नास्ता		बिहानको खाना		दिउँसोको खाना	
	घरेलु	मिश्रित	घरेलु	मिश्रित	घरेलु	मिश्रित
निम्न	४८	२०	९	१	१२	०
मध्यम	५६	१७	१२	०	४५	१७
उच्च	४४	२४	३०	०	४५	२५
जाति/जनजातिका समूहानुसार						
बाहुन	४४	२३	२२	०	१००	०
क्षेत्री	५७	२७	११	०	९७	०
दलित	६७	१०	४	०	८६	०
गुरुङ	२४	५२	२४	०	१००	०
जिरेल	४०	०	०	०	४६	०
मगर	३३	५८	८	०	१००	०
नेवार	४१	२१	२३	०	१००	०
अन्य	६०	९	१५	०	९८	०
ग्रामीण र सहर क्षेत्रानुसार						
ग्रामीण क्षेत्र	६८	३	२	०	८६	०
सहरी क्षेत्र	२९	४०	३०	०	१००	०
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रानुसार						
मध्य पहाड	३६	१८	१५	०	८५	०
मध्य तराई	५४	२८	१७	०	९८	०
पूर्वी तराई	३२	२३	४३	०	१००	०
मध्य पश्चिम पहाड	८०	२	०	०	८४	०
पश्चिम पहाड	७०	२५	०	०	१००	०
पश्चिम तराई	६०	१३	७	०	१००	०

आर्थिक अवस्थानुसार	रातिको खाना		चाडपर्वको खाना		पेय पदार्थ		भोजनतेर	
	घरेलु	तयारी मिश्रित	घरेलु	तयारी मिश्रित	घरेलु	तयारी मिश्रित	घरेलु	तयारी मिश्रित
निम्न	८९	०	८३	५	४४	१५	६९	९
मध्यम	८७	१	६९	८	३०	१२	६५	८
उच्च	९	०	७५	४	७	२१	६६	१४
जाति/जनजातिका समूहानुसार								
बाहुन	९९	०	८३	२	३६	३२	८३	११
क्षेत्री	९२	२	७९	०	१८	२७	५८	५
दलित	८८	०	८०	०	५१	२	५३	२
मुसुंड	१००	०	६४	१२	२४	४८	४०	४८
जिरेल	३१	०	२०	०	१४	०	१७	०
मगर	१००	०	६७	२५	२५	४२	५८	२५
नेवार	९५	०	८२	३	४६	२३	७४	८
अन्य	९९	०	८६	१	२५	२३	८६	७
ग्रामीण र सहरी क्षेत्रानुसार								
ग्रामीण क्षेत्र	८३	०	७६	०	३७	३	६५	११
सहरी क्षेत्र	९९	१	७४	५	२२	४४	६८	१९
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रानुसार								
मध्य पहाड	७८	०	६६	०	३८	१५	६२	४
मध्य तराई	९९	०	८१	८	२६	२७	७४	१६
पूर्वी तराई	१००	०	६६	५	१६	६४	७३	१८
मध्य पश्चिम पहाड	८६	०	७५	०	४८	०	२५	२
पश्चिम पहाड	९५	२	८४	०	१९	२१	६५	१९
पश्चिम तराई	१००	०	९६	०	२७	२९	९६	२

तालिका ३: खाद्य उपभोगमा आएको ठूलो परिवर्तनको समय
(उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	०-२	३-५	६-१०	११-१५	१६-२०	२१-३०	३१-५०	५० भन्दा माथि
खाद्य उपभोगमा परिवर्तन आएको अवधि								
आर्थिक अवस्थाअनुसार								
निम्न	०	१०	२७	२१	१३	११	५	०
मध्यम	१	८	३०	२१	१०	११	४	१
उच्च	०	३	१३	३१	१९	१५	०	०
जाति/जनजातिका समूहअनुसार								
बाहुन	०	१५	२३	२८	१५	१५	०	०
क्षेत्री	०	०	२२	३१	१६	९	९	३
दलित	०	१४	४१	९	०	५	९	०
गुरुङ	०	०	०	१०	३८	३८	१०	०
जिरेल	०	०	६७	३३	०	०	०	०
मगर	०	०	२	२	१३	८	०	०
नेवार	५	१०	२९	४३	०	१०	०	०
अन्य	०	३	२६	१९	९	३	०	०
ग्रामीण र सहरी क्षेत्रअनुसार								
ग्रामीण क्षेत्र	१	१६	३४	११	१	०	२	०
सहरी क्षेत्र	०	१	१७	३२	२३	२१	४	१
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रअनुसार								
मध्य पहाड	२	१५	२९	३९	१२	१	०	०
मध्य तराई	०	३	३	८	१८	२२	५	०
पूर्वी तराई	०	३	४४	४७	६	०	०	०
मध्यपश्चिम पहाड	०	२३	६९	८	०	०	०	०
पश्चिम पहाड	०	०	१०	१०	२७	३३	७	३
पश्चिम तराई	०	६	४१	२४	६	०	१२	०

तालिका ४: खाद्यवस्तुको खरिद गर्ने समय र ठाउँ (उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	कतिपटक खाद्यवस्तु खरिद गर्ने					
	निश्चित छैन	सुरिकलले/ कहिलेकाहीँ	प्रायजसो नियमित	सहिनामा १-३ पटक	हप्तैपिच्छे	हप्तामा २ वा बढी पटक
आर्थिक अवस्थाननुसार						
निम्न	१६	१५	४८	७	८	४
मध्यम	१२	२२	३९	३	८	१३
उच्च	५	१६	६४	६	३	२
जाति/जनजातिका समूहनुसार						
बाहुन	२१	२३	३६	५	९	३
क्षेत्री	५	२३	४५	१०	७	३
दलित	४	१०	८२	०	४	०
गुरुङ	४	१६	७२	०	०	८
जिरेल	९	१७	३	३१	११	२९
मगर	१७	२५	५०	०	०	८
नेवार	२१	१३	४६	५	३	५
अन्य	१२	१५	५०	१	११	९
ग्रामीण र सहरौ क्षेत्रनुसार						
ग्रामीण क्षेत्र	१५	१६	४०	९	११	९
सहरौ क्षेत्र	८	२१	५५	२	३	५
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रनुसार						
मध्य पहाड	२५	२२	२४	१३	५	९
मध्य तराई	४	१०	६८	३	४	९
पूर्वी तराई	२	२७	५७	७	७	०
मध्यपश्चिम पहाड	०	५	८९	०	७	०
पश्चिम पहाड	०	२६	४९	०	०	०
पश्चिम तराई	१८	१६	२७	०	२७	१३

		खाववस्तु खरिद गर्ने स्थान		
		हाट वा स्थानीय	नजिकैको खुद्रा	थोक बिक्रेता वा सदरमुकाम/
		उत्पादन बेचिने ठाउँ	बिक्रेता	केन्द्रका ठूला पसल
				डिपार्टमेन्टल स्टोर/सुपरमार्केट
वार्षिक अवस्थानुसार				
निम्न	४१	४८	१	०
मध्यम	४२	४७	८	१
उच्च	२१	४७	२०	१
जाति/जनजातिका समूहानुसार				
बाहुन	२३	४०	२३	३
क्षेत्री	४८	४४	७	०
दलित	४१	४९	०	०
मुल्ड	२८	६८	४	०
जिरेल	९४	६	०	०
मगर	४२	४८	०	०
नेवार	१५	६४	१८	०
अन्य	४९	४९	०	०
ग्रामीण र सहरि क्षेत्रानुसार				
ग्रामीण क्षेत्र	४६	४५	०	०
सहरि क्षेत्र	२४	४५	१८	२
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रानुसार				
मध्य पहाड	४६	४४	७	१
मध्य तराई	२३	७७	०	०
पूवी तराई	१८	२०	५०	२
मध्यपश्चिम पहाड	३६	६४	०	०
पश्चिम पहाड	३५	६३	०	०
पश्चिम तराई	१००	०	०	०

१६६ • बदलिँदो खाद्य शृङ्खला

तालिका ५: खाद्यवस्तुको खरिदमा गरिने औसत वार्षिक खर्च
(जम्मा खर्चको प्रतिशतमा)

	तयार गर्नुपर्ने (कच्चा) खाद्यवस्तु (चामल, पिठो, फलफूल, तेल, मासु आदि)	तयारी खाद्यवस्तु (चाउचाउ, बिस्कुट, तयारी पेय पदार्थ, चिप्स आदि)	जम्मा खर्च रु.मा (दुवै किसिमको खाद्यवस्तुको)
आर्थिक अवस्थाअनुसार			
निम्न	६३.२	३६.८	२३७०.८१
मध्यम	६८.५	३१.४	३१९०.१३
उच्च	५७.८	४२.२	१६६९.१२
जाति/जनजातिका समूहअनुसार			
बाहुन	७०.१	२९.९	१२५४.९७
क्षेत्री	६७	३३	३४६७.८६
दलित	५८.७	४१.३	९५३५.७०
गुरुङ	८१	१९	१२८८.९२
जिरेल	९९.८	०.२	५९४.७१
मगर	१८.९	२०.१	२३५६.७५
नेवार	६६.२	३३.८	८२०.३६
अन्य	७०.८	२९.१	११४३.६२
ग्रामीण र सहरी क्षेत्रअनुसार			
ग्रामीण क्षेत्र	६२.८	३७.२	३४३९.१७
सहरी क्षेत्र	६९.२	३०.८	१२५०.९२

तालिका ६: केटाकेटी/युवाहरूलाई मनपर्ने खाद्यवस्तु
(उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	घरेलु	तयारी	मिश्रित
आर्थिक अवस्थाअनुसार			
निम्न	२९	३०	३८
मध्यम	३७	१७	४५
उच्च	१७	१३	५६
जाति/जनजातिका समूहअनुसार			
बाहुन	२२	१९	५९
क्षेत्री	३३	२८	३९
दलित	३७	१६	४७
गुरुङ	१६	२८	५२
जिरेल	८६	६०	८
नेवार	२१	१३	६६
अन्य	२०	३८	४१
ग्रामीण र सहरी क्षेत्रअनुसार			
ग्रामीण क्षेत्र	४३	१७	३९
सहरी क्षेत्र	१४	३०	५२

विकास तथा भौगोलिक क्षेत्र अनुसार			
मध्य पहाड	४०.१	१७	३९
मध्य तराई	२१.१	२८	५०
पूर्वी तराई	२१	३६	४३
मध्य पश्चिम पहाड	४६	१४	४१
पश्चिम पहाड	२८	१६	४६
पश्चिम तराई	११	३८	५१

तालिका ७: पुरियाबन्द/तयारी खाद्यवस्तु खरिद गर्ने कारण
(उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	समयको वचत/ सजिलोको लागि	स्वच्छ/सुरक्षित/ स्वस्थकर भएकोले	परिवार/केटाकेटी/ अन्यको अनुरोध	विज्ञापन/ प्रचारप्रसारले
आर्थिक अवस्था अनुसार				
निम्न	३६	९	५५	१
मध्यम	४९	११	३८	२
उच्च	५९	१०	३१	०
जाति/जनजातिका समूह अनुसार				
ग्रामीण क्षेत्र	२९	७	५५	१
सहरी क्षेत्र	५७	१२	२४	१
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्र अनुसार				
मध्य पहाड	४४	६	४२	१
मध्य तराई	४७	६	४०	०
पूर्वी तराई	५५	२४	११	२
मध्य पश्चिम पहाड	२९	१२	५३	६
पश्चिम पहाड	४१	४१	१००	०
पश्चिम तराई	२४	१२	६०	०

तालिका ८: पहिलाको तुलनामा आजकालका केटाकेटीको स्वास्थ्य स्थितिबारे
धारणा (उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	बिग्रँदो	उस्तै/फरक छैन	सग्रँदो
आर्थिक अवस्था अनुसार			
निम्न	५२	१९	२९
मध्यम	४८	१८	३४
उच्च	५४	२७	१९
जाति/जनजातिका समूह अनुसार			
बाहुन	५३	१४	३३
क्षेत्री	५८	२३	१९
दलित	७५	१२	१२
गुरुङ	३३	३७	२९
जिरेल	४३	३२	२४
नेवार	०	०	०
अन्य	०	०	०

१६८ • बदलिँदो खाद्य शृङ्खला

ग्रामीण र सहरी क्षेत्रअनुसार			
ग्रामीण क्षेत्र	५१	१६	३३
सहरी क्षेत्र	५०	२६	२५
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रअनुसार			
मध्य पहाड	३७	१७	४७
मध्य तराई	५३	१८	२८
पूर्वी तराई	६१	११	२७
मध्य पश्चिम पहाड	९५	०	५
पश्चिम पहाड	३९	४१	२१
पश्चिम तराई	४३	४३	१४

तालिका ९: आजकालका केटाकेटी/युवाहरूको स्वास्थ्यमा फरक आउनाको कारण (उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	खानाको कारणले फरक आएको	खानाबाहेक अन्य कारणले फरक आएको
ग्रामीण र सहरी क्षेत्रअनुसार		
ग्रामीण क्षेत्र	२४	४५
सहरी क्षेत्र	४३	४६
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रअनुसार		
मध्य पहाड	२९	५८
मध्य तराई	२२	५८
पूर्वी तराई	६३	३३
मध्यपश्चिम पहाड	८७	९
पश्चिम पहाड	३०	३३
पश्चिम तराई	१८	३४

तालिका १०: पाहुनाको लागि दिइने खाद्यवस्तु (उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

खानाको किसिम/क्षेत्र	घरेलु	तयारी	मिश्रित
खाजा नास्ता			
ग्रामीण क्षेत्र	७९	७	७
सहरी क्षेत्र	३७	२६	३५
बिहानको खाना			
ग्रामीण क्षेत्र	९८	०	०
सहरी क्षेत्र	९६	०	१
रातिको खाना			
ग्रामीण क्षेत्र	९८	०	०
सहरी क्षेत्र	९४	०	२
पेय पदार्थ			
ग्रामीण क्षेत्र	६३	६	२
सहरी क्षेत्र	३०	३०	१९

तालिका ११: पाहुनाको खानामा फरक आएको समय
(उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	२० वर्ष	१५ वर्ष	१० वर्ष	५ वर्ष
आर्थिक अवस्थाननुसार				
निम्न	४९	२७	५	०
मध्यम	५४	३९	४	०
उच्च	५३	३३	४	०
ग्रामीण र सहरी क्षेत्रनुसार				
ग्रामीण क्षेत्र	४८	३५	३	०
सहरी क्षेत्र	५५	३१	४	०
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रनुसार				
मध्य पहाड	५२	३७	६	०
मध्य तराई	२६	९	०	०
पूर्वी तराई	५९	५०	४	०
मध्यपश्चिम पहाड	८८	७७	१६	०
पश्चिम पहाड	५७	५	०	०
पश्चिम तराई	५२	३९	२	०

तालिका १२: विज्ञापनका विभिन्न स्रोतमाथि पहुँच पुगेको
(उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	पत्रिका	रेडियो	टिभि	बिलबोर्ड	पम्प्लेट	पोस्टर
आर्थिक अवस्थाननुसार						
निम्न	२८	७७	४७	३४	२४	२९
मध्यम	५३	३१	६९	५१	४७	४९
उच्च	८८	९६	९६	७७	५७	५८
जाति/जनजातिका समूहनुसार						
बाहुन	९४	९३	७८	६७	५७	५९
क्षेत्री	६७	१००	८३	५६	४९	५०
दलित	२०	७१	२९	३१	१६	२०
गुरुङ	६८	९२	८८	७२	७६	७६
जिरेल	३	९१	६९	३	२९	२९
नेवार	३९	८४	५५	४०	२४	२६
ग्रामीण र सहरी क्षेत्रनुसार						
ग्रामीण क्षेत्र	३२	७९	४४	३१	२८	३०
सहरी क्षेत्र	७३	९६	९३	७३	५५	५९
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रनुसार						
मध्य पहाड	२९	८७	५९	२६	१५	१५
मध्य तराई	७०	९७	८२	८८	७५	७६
पूर्वी तराई	७९	९८	८६	८६	५७	७२
मध्यपश्चिम पहाड	२०	६६	१४	१	४	७
पश्चिम पहाड	६४	९३	८८	४०	४८	४८
पश्चिम तराई	५८	६७	६०	५६	५१	५८

१७० • बदलिँदो खाद्य शृङ्खला

तालिका १३: विज्ञापन र त्यसमा भनिएको लाभको लागि खाद्यवस्तु किन्ने प्रचलन (उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	विज्ञापनको आधारमा किन्ने	उपहार/चिह्नको लागि किन्ने
आर्थिक अवस्थाअनुसार		
निम्न	२४	३२
मध्यम	४३	३४
उच्च	६१	४१
जाति/जनजातिका समूहअनुसार		
बाहुन	४५	३१
क्षेत्री	३४	३२
दलित	४०	२८
गुरुङ	३६	४८
जिरेल	२९	५४
नेवार	३७	१७
ग्रामीण र सहरी क्षेत्रअनुसार		
ग्रामीण क्षेत्र	३६	२९
सहरी क्षेत्र	४४	५०
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रअनुसार		
मध्य पहाड	३५	२५
मध्य तराई	५८	६६
पूर्वी तराई	४२	५२
मध्यपश्चिम पहाड	२९	१०
पश्चिम पहाड	२४	१२
पश्चिम तराई	३४	२२

तालिका १४: परिवारको लागि खाद्यवस्तुको खरिद गर्ने कामको जिम्मा (उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	पुरुष	महिला	दुवै
आर्थिक अवस्थाअनुसार			
निम्न	४३	२१	३६
मध्यम	२८	२४	४७
उच्च	२२	३९	३९
जाति/जनजातिका समूहअनुसार			
बाहुन	१७	२३	६०
क्षेत्री	२४	३३	४३
दलित	६२	१२	२६
गुरुङ	२०	५६	२४
जिरेल	९	४३	४८
नेवार	१८	३४	४७
ग्रामीण र सहरी क्षेत्रअनुसार			
ग्रामीण क्षेत्र	५०	१७	३३
सहरी क्षेत्र	१३	३६	५१

तालिका १५: खानेपदार्थ किन्ने निर्णयमा घरपरिवारभित्रको व्यक्ति
(उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	पुरुष	महिला	बुढाबुढी	महिला पुरुष दुवै	परिवार सबै
आर्थिक अवस्थाअनुसार					
निम्न	२१	२५	२	२६	२६
मध्यम	१४	३३	८	२६	१८
उच्च	१८	४३	२	१७	२०
जाति/जनजातिका समूहअनुसार					
बाहुन	११	२८	५	३१	२५
क्षेत्री २	४८	१०	२८	१२	०
दलित	१४	१०	६	१२	६०
गुरुङ	१६	५६	४	२४	४
जिरेल	१२	७१	०	१५	३
नेवार	१३	४५	२	२६	१३
ग्रामीण र सहरी क्षेत्रअनुसार					
ग्रामीण क्षेत्र	२६	२३	८	१७	२७
सहरी क्षेत्र	८	४३	०	३८	१५
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रअनुसार					
मध्य पहाड	१६	४०	२	३३	८
मध्य तराई	३३	२२	१	३०	१३
पूर्वी तराई	९	२९	२५	३४	०
मध्यपश्चिम पहाड	७	२	०	२	०
पश्चिम पहाड	७	८३	०	९	०
पश्चिम तराई	१८	१३	४	१८	४७

तालिका १६: महिलाले खाद्यवस्तुको खरिद गर्नसक्ने अवस्था
(उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	महिलाको इच्छाअनुसार आफ्नो छनोट र निर्णयमा खाद्यवस्तु किन्न सक्ने	महिलाले स्वतन्त्ररूपमा, आफूसँग घन पैसा नभएको स्थितिमा खाद्यवस्तु किन्न सक्ने
आर्थिक अवस्थाअनुसार		
निम्न	६५	५४
मध्यम	८१	६८
उच्च	८९	८४
जाति/जनजातिका समूहअनुसार		
बाहुन	९१	८०
क्षेत्री	८३	७०
दलित	४२	३२
गुरुङ	१००	१००
जिरेल	१००	१००
नेवार	८४	८४

१७२ • बदलिँदो खाद्य शृङ्खला

ग्रामीण र सहरी क्षेत्रअनुसार		
ग्रामीण क्षेत्र	६२	४६
सहरी क्षेत्र	९५	९२
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रअनुसार		
मध्य पहाड	८८	७९
मध्य तराई	८६	७३
पूर्वी तराई	८२	७३
मध्यपश्चिम पहाड	२३	१२
पश्चिम पहाड	१००	९५
पश्चिम तराई	४७	३१

तालिका १५ उपहारको रूपमा तयारी खाद्यवस्तु दिने प्रवृत्ति
(उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	विरामीलाई उपहार तयारी		केटाकेटीलाई उपहार तयारी		बुढाबुढीलाई उपहार तयारी	
	मिश्रित	मिश्रित	मिश्रित	मिश्रित	मिश्रित	मिश्रित
आर्थिक अवस्थानुसार						
निम्न	१	२१	४६	२४	१०	१८
मध्यम	२	२२	५३	२२	१०	३०
उच्च	१	३७	७०	१५	२	३९
जाति/जनजातिका समूहअनुसार						
बाहुन	०	४३	६८	१६	१०	४८
क्षेत्री	०	१६	४२	२७	११	१९
दलित	०	१०	६०	१८	८	६
गुरुङ	०	२८	६०	२०	०	२४
जिरेल	६	२३	९	२९	०	१७
नेवार	२	३३	६२	१३	०	३३
ग्रामीण र सहरी क्षेत्रअनुसार						
ग्रामीण क्षेत्र	३	१४	५३	२२	१२	२०
सहरी क्षेत्र	०	३९	४२	२२	४	३६
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रअनुसार						
मध्य पहाड	४	३१	३९	२१	१०	३२
मध्य तराई	१	१९	५६	३१	०	१७
पूर्वी तराई	०	७०	७३	२३	१४	३७
मध्य पश्चिम पहाड	०	२	७३	१४	२०	१८
पश्चिम पहाड	०	५	३९	७	०	२
पश्चिम तराई	०	१६	६८	२९	११	३१

तालिका १८: घरमै बनेको/स्थानीय खाद्यवस्तुको तुलनामा पुरीयाबन्द/तयारी खाद्यवस्तुको मूल्य र पौष्टिकताबारे धारणा (उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	तयारी खाद्यवस्तुको महङ्गो	मूल्य सस्तो	तयारी खाद्यवस्तुको धेरै	पौष्टिकता थोरै
आर्थिक अवस्थाननुसार				
निम्न	८५	१४	९	९१
मध्यम	८५	१५	५	९४
उच्च	७६	२२	५	९५
जाति/जनजातिका समूहनुसार				
बाहुन	९१	९	५	९५
क्षेत्री	७१	२९	२	९८
दलित	६५	३५	६	९४
गुरुङ	८०	२०	१२	८८
जिरेल	९३	७	९	९१
नेवार	८४	१६	३	९७
ग्रामीण र सहरी क्षेत्रनुसार				
ग्रामीण क्षेत्र	८५	१५	७	९२
सहरी क्षेत्र	८२	१७	६	९३
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रनुसार				
मध्य पहाड	८७	३	५	९४
मध्य तराई	९३	६	११	८८
पूर्वी तराई	९०	९	११	८९
मध्य पश्चिम पहाड	३३	६५	२	९८
पश्चिम पहाड	७६	२४	२	९८
पश्चिम तराई	१००	०	५	९५

१७४ • बदलिँदो खाद्य शृङ्खला

तालिका १९: तयारी खाद्यवस्तुको लोको र म्याद जाँच गरेर किन्ने प्रवृत्ति
(उत्तरदाताको सङ्ख्या प्रतिशतमा)

	लोको र म्याद जाँचेको			किनेको सामानको म्याद सिद्धिएकोमा	
	कहिल्यै नजाँचे	कहिलेकाहीं जाँचेको	सधै जाँचेको	पसलमा गुनासो गरेको	पसलमा गुनासो नगरेको
आर्थिक अवस्थाअनुसार					
निम्न	७६	५	१९	३८	६२
मध्यम	४३	२	५५	३८	६२
उच्च	२०	६	७३	७३	२७
जाति/जनजातिका समूहअनुसार					
बाहुन	३७	३	६०	५२	४८
क्षेत्री	४२	०	५७	३१	६९
दलित	८८	४	८	१५	८५
गुरुङ	३२	०	६४	७५	२५
जिरेल	५०	०	५०	५०	५०
नेवार	५८	०	४२	५०	५०
ग्रामीण र सहरी क्षेत्रअनुसार					
ग्रामीण क्षेत्र	६२	२	३५	२४	७५
सहरी क्षेत्र	३८	६	६०	७१	२९
विकास तथा भौगोलिक क्षेत्रअनुसार					
मध्य पहाड	६२	२	३७	३०	७०
मध्य तराई	३४	६	६०	८३	१७
पूर्वी तराई	२७	७	६६	८१	१९
मध्य पश्चिम पहाड	८९	२	९	७	९३
पश्चिम पहाड	५९	५	३६	०	१००
पश्चिम तराई	३६	७	५७	१००	०